

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б. Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институтуна караштуу Д 07.23.671 диссертациялык кеңештин эксперти тарых илимдеринин доктору, профессор Арзыматова Айнура Атыгаевна Шаршенбек кызы Айперинин 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы; 07.00.03 – жалпы тарых адистиктери боюнча “Кыргыз Республикасынын Шанхай кызматташтык уюмунун өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык кызматташтыгы” деген темадагы тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын кол жазмасын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Сунуш кылынган кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Иште 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы; 07.00.03 – жалпы тарых адистигинин паспортуна толук жооп берүүчү Кыргыз Республикасынын Шанхай кызматташтык уюмунун өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык кызматташтыгына изилдөө жүргүзүлгөн.

2. Иштин максаты катары Кыргызстандын Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык байланыштарынын өнүгүүсүнүн тарыхый жолун талдоо менен бирге, уюмдун өнүгүүсүнүн көйгөйлөрүн жана тенденцияларын ачып көрсөтүү эсептелет.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү милдеттерди аткаруу менен чечилген:

1. Диссертациялык изилдөөнүн көйгөйлөрүнүн изилдениш деңгээлин аныктоо (I бап);
2. Изилдөөнүн булактаануусун типологиясы жана мааниси боюнча аныктоо (II бап, II бөлүм);
3. Маданий-гуманитардык кызматташуунун концептуалдык негиздерин жана укуктук-ченемдик базасын талдоо (III бап, I бөлүм);
4. Кыргыз Республикасынын ШКУнун мүчө өлкөлөрү менен болгон маданий кызматташтыгынын негизги аспектилерин жана көйгөйлөрүн аныктоо (III бап, II бөлүм);
5. Билим берүү, илим жана саламаттыкты сактоо тармагында Кыргызстандын ШКУнун мүчө өлкөлөрү менен интеграциялык процесстерин изилдөө (IV бап, I бөлүм);
6. Шанхай кызматташтык уюмунун университетинин түзүлүшүнүн зарылдыгын жана ишмердүүлүгүн мүнөздөө (IV бап, II бөлүм);
7. Учурдагы көп полярдуу мезгилде ШКУнун Жаштар кеңешинин стратегиялык маанисин жана ишмердүүлүгүн аныктоо (IV бап, III бөлүм).

Коюлган милдеттерге ылайык максатка жетүү үчүн илимий ишти жазууда коомдук илимдердеги теориялык жана методологиялык ыкманы

жана саясат таануу жана эл аралык мамилелерди изилдөөчү илимий методологиялык ыкмаларын колдонгон.

Булардан тышкары кырдаалды талдоо, экспликативдик методдор жана прогностикалык методдор илимий ишти жазууда негизги орунду ээлеген. Жогоруда айтылган ыкмалар өнөктөш өлкөлөр менен мамилелерди, ШКУга мүчө мамлекеттер менен болгон көп тараптуу жана эки тараптуу маданий-гуманитардык мамилелерин изилдөөдө жана тиешелүү тыянактарды чыгарууда көмөктөш болгон.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Учурдагы болуп жаткан ааламдашуу шарттарында дүйнө өлкөлөрүнүн маданий-гуманитардык жааттагы кызматташтыгы артыкчылыктуу мааниге ээ болуп, саясий жана экономикалык мамилелер менен бир катар тышкы саясаттын үчүнчү өлчөмү катары бааланууда. Дал ушул мамилелер аркылуу мамлекеттер менен эл аралык уюмдар эл аралык аренада артыкчылыктарга ээ болуп, позитивдүү имидж жаратышууда.

«Маданий-гуманитардык саясат», «маданий дипломатия» жана «жумшак күч» сыяктуу факторлор диссертацияда маданий-гуманитардык кызматташунун максаттарына жетүүнүн натыйжалуу куралы катары каралууда. Анткени, мажбурлоо саясатына караганда жагымдуу жүргүзүлгөн саясаттын негизинде маданий-гуманитардык багыттагы иш-чаралар көбүрөөк ишке ашырылып, өз ара түшүнүшүү жана сый-урмат мамилелерин калыптандырат.

Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө мамлекеттеринин өз ара мамилелериндеги көйгөйлүү маселелер катары алардын ар кандай мүмкүнчүлүктөрү менен позицияларын белгилей кетүү зарыл. Анткени, өз кезегинде аталган уюмдун жалпы жана жеке максаттары менен милдеттерин макулдашууда жана ишке ашырууда айрым бир кыйынчылыктарга туш болууда. Белгилей кетүүчү нерсе болуп, аталган уюмдун ишмердүүлүгүнүн 2001-жылдан бери уланып келе жаткандыгына карабастан, маданий-гуманитардык байланыштар 2007-жылдан тартып гана иш жүзүнө ашырыла баштаган.

2007– жылдын 16 -августунда Бишкекте кабыл алынган ШКУга мүчө-мамлекеттердин ортосундагы маданий-гуманитардык тармактагы кызматташтык жөнүндөгү макулдашууда өзгөчө көңүл өсүп келе жаткан жаш муундарга бурулууда. Буга чейин 2006-жылы ШКУнун ишмердүүлүгүндөгү стратегиялык актуалдуу багыт катары Жаштар Кеңеши түзүлгөн.

Белгилей кетүүчү нерсе, изилдөөгө алынып жаткан илимий иштин азыркы учурга чейин жеткиликтүү деңгээлде иликтенбей, айрым бир маданий-гуманитардык жааттагы маселелердин изилдөөчүлөрдүн көз жаздымында калып, илимий айлампага киргизилбей келе жаткандыгы саналат.

3. Илимий натыйжалар:

Иште тарых илимдеринин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ төмөндөгүдөй илимий негизделген жаңы теориялык натыйжалар чыгарылган:

1. Кыргызстандын ШКУга мүчө өлкөлөр менен маданий-гуманитардык өз ара мамилелерин Кыргызстан менен ШКУнун мүчө өлкөлөрүнүн ортосундагы маданий-гуманитардык кызматташтык жылдарындагы ШКУнун расмий сайттарындагы укуктук-ченемдик жана башка документтери талдоого алынып, системалаштырылган. (III бап, I бөлүм) жана (IV бап, I бөлүм).

2. Түрк, япон жана башка тилдердеги адабияттардын жардамы менен Кыргызстандын уюмга мүчө өлкөлөр менен маданий-гуманитардык кызматташтыктарынын артыкчылыктануу багыттары (илим, билим берүү ж.б.) каралып, туризм, экология жана башка жааттагы актуалдуу окуялары талдоого алынган. (III бап, I бөлүм) жана (IV бап, II бөлүм).

3. Диссертациялык иште ШКУнун электрондук сайтынын архивдик материалдары, Кытай Эл Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин, Россия Федерациясынын Тышкы иштер министрлигинин интернет сайттарындагы материалдар, Кыргыз Республикасынын Президентинин архивинин материалдары, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Маданият, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин, Туризм департаментинин, Саламаттыкты сактоо министрлигинин расмий аналитикалык маалыматтары, Улуттук Статистика комитетинин жана айрым ведомстволордун расмий маалыматтары, Кыргызстандагы белгилүү аналитиктеринин пикирлери илимий айлампага киргизилген. (III бап, I жана II бөлүм) жана (IV бап, I, II жана III бөлүм).

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү

Илимий иштин ар бир бабындагы негизги бүтүмдөр жана жалпы тыянактар Ата Мекен тарыхы, Евразия тарыхы, ШКУнун тарыхы, жалпы тарых, азыркы эл аралык мамилелер менен дипломатиянын тарыхы сыяктуу көйгөйлөрдү изилдөөдө, интернеттик дарстарды даярдоодо, окуу куралдарын түзүүдө жана ушул теманын алкагында салыштырма изилдөөлөр жүргүзүлгөн илимий чөйрөлөрдө пайдаланууга болот.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши

Издөнүүчү Шаршенбек кызы Айперинин 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы; 07.00.03 – жалпы тарых адистиктери боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Кыргыз Республикасынын Шанхай кызматташтык уюмунун өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык кызматташтыгы” деген темадагы диссертациясынын авторефераты Кыргыз Республикасынын улуттук аттестациялык комиссиясынын талаптарына ылайык жазылган. Кыргыз жана орус тилдеринде даярдалган автореферат диссертациянын мазмунуна дал келет. Авторефераттын текстинде диссертациядагы максаты менен милдеттери чагылдырылган материалдар берилген. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилиндеги резюмелер менен жабдылган.

6. Эскертүүлөр:

1. Планды проблемный кылып жазуусу шарт;

2. Кытайдан Кыргызстанга келген студенттердин санын көбөйүшүнүн коркунучу тууралуу же параграфтын ичине же практикалык сунуштамага киригизилиши шарт.

7. Сунуштар:

1. Кыргызстандагы Конфуций институттарынын толук санын көрсөтүлүүсү зарыл;
2. 3-баптын 3-параграфы 40 барак болуп кетиптир, азайтуу керек.
3. Диссертация 150 беттен ашпаш керек.

8. Сунуштамалар:

1. Жетектөөчү мекеме катары: К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетин
2. Расмий оппоненттер катары: Тарых илимдеринин доктору, профессор Акылбек Джуманалиевди жана тарых илимдеринин доктору, доцент Абдалиева Гульзада Кошоевнаны сунуштайм.

9. Корутунду:

- 1-корутунду.* Кыргызстандын ШКУ алкагындагы маданий-гуманитардык кызматташтыгын үч этапка бөлүп көрсөтүүдө илимий адабияттар менен архивдик материалдарга таянган; (III бап, I жана II бөлүм)
- 2-корутунду.* ШКУ алкагындагы маданий-гуманитардык кызматташтыктагы бардык тармактар боюнча Кыргызстан ШКУга мүчө өлкөлөр менен болгон алакалары тууралуу маалыматтар кеңири берилген; (III бап, I жана II бөлүм), (IV бап, I, II жана III бөлүм).
- 3-корутунду.* Маданий-гуманитардык кызматташуунун концептуалдык негиздери жана укуктук-ченемдик базасы талдоого алынган; (III бап, I бөлүм)
- 4-корутунду.* Кыргыз Республикасынын ШКУнун мүчө өлкөлөрү менен болгон маданий кызматташтыгынын негизги аспектиери жана көйгөйлөрү аныкталган; (III бап, I жана II бөлүм)
- 5-корутунду.* Кыргызстандын Шанхай кызматташтык уюмунун алкагындагы билим берүү багытындагы кызматташтыгы каралган жана тармактык университеттин түзүлүшүнүн зарылдыгы жана ишмердүүлүгү мүнөздөлгөн; (IV бап, I жана II бөлүм).
- 6-корутунду.* Учурдагы көп полярдун мезгилде ШКУнун Жаштар кеңешинин стратегиялык мааниси жана ишмердүүлүгү аныкталган. (IV бап, III бөлүм).

10. Изденүүчү Шаршенбек кызы Айперинин 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы; 07.00.03 – жалпы тарых адистиктери боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Кыргыз Республикасынын Шанхай кызматташтык уюмунун өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык кызматташтыгы” деген темадагы диссертациясы Кыргыз Республикасынын улуттук аттестациялык комиссиясынын талаптарына ылайык жазылган.

Документтерди карап чыгып, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б. Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана

этнология институтуна караштуу Д 07.23.671 диссертациялык кеңешине 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы; 07.00.03 – жалпы тарых адистиктери боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Шаршенбек кызы Айперинин “Кыргыз Республикасынын Шанхай кызматташтык уюмунун өлкөлөрү менен болгон маданий-гуманитардык кызматташтыгы” деген темадагы диссертациясын ачык коргоого сунуш кылам.

Эксперт,
тарых илимдеринин доктору

 Арзыматова А. А.

Диссертациялык кеңештин экспертинин
колун тастыктаймын:

Д. 07.23.671 Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, Т. И. Д.

Карыева А.К.

17.10.2024.